

Atatürk'ün Balıkesir Zağnos Paşa Camii'nde Verdiği Nutku

Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı yurt gezileri arasında, 14 Ocak 1923'te başlayıp, 17 Şubat 1923'te İzmir İktisat Kongresi'ndeki konuşması ile sona eren "*Batı Anadolu Gezisi*" oldukça önemli bir yere sahiptir. Balıkesir Zağnos Paşa Camii'ndeki nutuk da bu gezi sırasında gerçekleşmiştir. Gazi Paşa'nın bu gezisinde Eskişehir, İzmit, Bursa yoluyla İzmir'e gideceği haberi o zaman basında da yer aldı.

Nitekim seçim yılı olan 1923 başlarında, Gazi Mustafa Kemal Paşa hem bir seçim gezisi yapmak, hem de kaldırılmış saltanat ve yeni şekliyle halifelik konularında halkın görüşlerini öğrenip, kaygı uyandıran konularda açık ve sohbet niteliğinde konuşmalarla onları aydınlatmayı amaçlayarak, bu yurt gezisine çıktı. Gazi Paşa, Nutuk'ta da bu gezi hakkında bilgiler vermiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa Eskişehir'de iken annesinin ölüm haberini aldı. İkinci kez geldiği İzmit'te 16/17 Ocak 1923 günlerinde Millî Mücadele'yi yazılarıyla destekleyen bazı İstanbul gazetelerinin başyazarları ile bir basın toplantısı yaptı. 18 Ocak 1923'te de İzmit halkına Anadolu Sineması'nda 4 saat süren açıklamalarda bulundu. 20 Ocak'ta Bilecik üzerinden Bursa'ya geldi. 21 Ocak 1923 günü Bursa'da Kükürtlü'deki Köşkü'nde bazı heyetleri kabul etti. Ertesi gün saat ikiden dokuza kadar Şark Sineması'nda halkla sohbetlerde bulundu.

24 Ocak'ta Bursa'dan Karaköy-Eskişehir yoluyla İzmir'e doğru hareket eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, Afyonkarahisar, Banaz, Uşak, Alaşehir, Salihli üzerinden 27 Ocakta İzmir'de Basmane İstasyonu'na ulaştı. Kendisini coşkulu bir kalabalık karşıladı. Gelirken de her yerde halkın coşkun sevgi gösterileri ile karşılandı. Onlarla sohbet etti, dertlerini dinledi ve görüşlerini açıkladı. Gazi Paşa, İzmir'e gelince hemen annesinin Karşıyaka'daki mezarını ziyaret ederek, mezarın başında duygulu bir konuşma yaptı.

27 Ocak'ta şerefine Vilayet Konağı'nda düzenlenen ziyafette, halk temsilcilerine hitaben uzun bir konuşma yapan Gazi Mustafa Kemal Paşa, 29 Ocak'ta Muammer (Uşaklıgil) Bey'in Göztepe'deki konağında gösterişsiz bir nikâh töreniyle Uşakizade Muammer Bey'in kızı Latife Hanım ile evlendi.

O sırada 22 Kasım 1922'de başlayan Lozan Barış Konferansı görüşmeleri 4 Şubat 1923'te kesilmiş ve Türk heyeti yurda dönmek üzere yola çıkmıştı. 7 Şubat 1923 tarihli *Zafer-i Millî* gazetesinde verilen bir bilgiye göre 4 Şubat 1923 günü Gazi Paşa, Balıkesir'e gelecekti. İki gün sonra da Mustafa Kemal Paşa (6-8 Şubat 1923 tarihlerinde) yanında eşi ve Kazım Karabekir Paşa ile birlikte Balıkesir'e ilk ziyaretini yapmıştır. Balıkesir heyeti kendisini Soma'da karşıladı. Belediye Başkanı Hayrettin (Karan) Bey başkanlığındaki heyette şehrin ileri gelenleri bulunuyordu.

6 Şubat 1923 Salı günü saat 15.30'da (alaturka saat ile 10.00'da) tren ile Balıkesir'e gelen Gazi Paşa ve yanındaki misafirleri halk tarafından muhteşem bir tören ile karşıladı. O gün Balıkesir'de köylü pazarı kurulmaktadır. Hâkimiyet-i Milliye gazetesi muhabirinin bildirdiğine göre, 50 bin kişi bu karşılama töreninde hazır bulunmuştu. Buradan sadece köylerden değil, ilçelerden de gelen Balıkesirliilerin Gazi Paşa'yı görmeye geldikleri anlaşılmaktadır. Zira o tarihte Balıkesir merkezinin nüfusu 20 bin civarındaydı.

Gazi Mustafa Kemal Paşa yanında Kazım Karabekir Paşa ve Latife Hanım olduğu hâlde İstasyon Meydanı'nda Kolordu Kumandanı Ali Hikmet (Ayerdem) Paşa, Karesi Mebusu Mehmet Vehbi (Bolak) Bey, Mutasarrıf Özdemir Salim Bey,

Maarif Müdürü Sabri (Sözener) Bey, Müftü Vekili Abdullah (Nennicioğlu) Efendi ve diğer erkân tarafından karşılandılar.

Önce tören kitasını selamlayan Gazi Paşa çeşitli etkinliklerle karşılandı. Balıkesir Tren İstasyonu'ndan bugün de aynı ölçekte varlığını sürdüren Millî Kuvvetler Caddesi'nden o zaman bu caddenin diğer ucunda yer alan Belediye binasına kadar olan yolda birçok taklar kurulmuştu. Gazi Paşa ve yanındakiler normalde 8-10 dakikada yürünebilecek bu yolu bir saatten fazla bir sürede yürüyerek gidebilmişlerdir. O zaman Balıkesir'de çıkan *Zafer-i Millî* gazetesinin özel yayınından öğrendiğimize göre bugünkü Ali Hikmet Paşa Meydanı'nda halılarla süslenmiş bir kürsüde kendisine ve yanındaki misafirlere çay ikram edildi. Burada halkın yoğun ilgi ve sevgi gösterileri altında bir müddet istirahat ettiler.

Daha sonra askeri birlikler ile 27 kuruluş tarafından büyük bir resmigeçit töreni yapıldı. Oradan belediye binasına geçen Gazi Paşa, gelen heyetleri burada kabul etmiştir. *Zafer-i Millî* gazetesinin haberine göre Atatürk, 6 Şubat'ı çeşitli ziyaretlerle geçirmiştir. Akşam ise saat 20.00'de (alaturka saat 02.00'de) Çalışma Derneği'nde (Bugünkü Kuva-yı Milliye Müzesi) Belediye tarafından 80 kişilik bir ziyafet verildi. Gazi Paşa bu yemeğin samimi ve özel olmasını arzu ettiğinden kimse tarafından konuşma yapılmamıştır. Ziyafetin sonunda Paşa'nın özel müezzini Hafız Hüseyin Efendi tarafından yanık bir sesle aşr-ı şerif okundu. Daha sonra derneğin bahçesine geçilmiş ve geç vakte kadar fener alayları ve çeşitli kuruluşların gösterileri izlenmiştir.

Gazi Mustafa Kemal Paşa ve eşi Latife Hanım geceyi Sacitzade Mahmut Bey'in evinde geçirdiler. Ertesi gün yani 7 Şubat 1923 Çarşamba günü öğleden önce bazı kuruluş ve okulları ziyaret eden Gazi Paşa Anadolu Ajansı'ndan alınan ve 11 Şubat 1923 tarihli Hâkimiyet-i Milliye'de yayınlanan habere göre, öğle namazını büyük bir cemaatle tarihi Zağnos Paşa Camii'nde kılmıştır. Namazdan ve şehit ruhları için okunan mevlitten sonra Gazi Paşa minbere birkaç basamak çıktıktan sonra cemaatin tamamını görebilecek şekilde konuşmasını yapmıştır.

Gazi Paşa minberdeki konuşmasından sonra, cemaatten söz alanları dinlemiş, soruları cevaplamıştır. Gazi bu sözleri ile halkın ülkenin bağımsızlığı ve geleceği için ne düşündüğünü anlamaya çalışmıştır. Gazi Paşa'ya 20'den fazla soru sorulmuştur. Tespit edilen bu sorulara verilen cevaplar bir buçuk saat kadar sürmüştür.

Bu konuşmaları şöyle özetlemek mümkündür: İlk olarak hutbeler hakkında bir soruya Gazi Paşa'nın cevabı şöyle olmuştur: *"Hutbeden maksat, ahalinin aydınlatılması ve uyarılmasıdır, başka şey değildir. Yüz, iki yüz, hatta bin sene evvelki hutbeleri okumak, insanları, cehalet ve gaflet içinde bırakmak demektir... Değerli hatiplerin siyasi ahvali, içtimai ve medeni ahvali her gün takip etmeleri zaruridir... Dolayısıyla hutbeler tamamen Türkçe ve zamanın icaplarına uygun olmalıdır ve olacaktır."*

Daha sonra sözü Hilafet hakkındaki soruya getirerek yalnız Türkiye değil, bütün İslam âlemine ait olan bu makama vazife ve salahiyet vermenin, Türkiye devletinin salahiyeti haricinde ve üzerinde olduğunu ifade etmiştir. Lozan Konferansı hakkındaki soruya ise şöyle cevap vermiştir: *"Ne yazık ki, adli, mali kapitülasyonlar meselesinde muhataplarımız eski zihniyetlerini değiştirmemişlerdir. Bu meselelerde İtalyanlar ve bilhassa Fransızlar müşkülât çıkarmışlardır... Kapitülasyonlar bir devleti mutlaka bitirir... Efendiler, biz meşru ve hayati haklarımızı medeniyet ve insaniyet dünyasına tasdik ve temsil ettirmek için çalışıyoruz. Bunu tasdik ve temsil ettirmek için icap eden her türlü tedbirlere girişmekte tereddüt göstermeyeceğiz. Millet'in hakiki iradesinin bu merkezde olduğuna kaniyim. (Hay hay sesleri)"*

Gazi Paşa Halk Fırkası hakkındaki soruya da uzun açıklamalarla cevap vermiştir. Bu konuda özetle şunları söylemiştir: *"Bu millet'in siyasi fırkalardan çok canı yanmıştır. Şunu arz edeyim ki, diğer memleketlerde fırkalar mutlaka iktisadi*

maksatlar üzerine teessüs etmiş ve etmektedir. Çünkü o memleketlerde muhtelif sınıflar vardır... Bu pek tabiidir. Güya bizim memleketimizde de ayrı ayrı sınıflar varmış gibi teessüs eden siyasi fırkalar yüzünden şahit olduğumuz neticeler malumdur. Hâlbuki Halk Fırkası dediğimiz zaman bunun içinde bir kısım değil, bütün millet dâhildir.”

Gazi Paşa bunları söyledikten sonra bizde sınıf esasına dayalı bir sosyal yapı olmadığını izah etmiştir. Bizim memleketimizde büyük sermaye sahibi olan insanlar olmadığını söylemiş ve eklemiştir: *“Kaç milyonerimiz var? Hiç. Dolayısıyla biraz parası olanlara da düşman olacak değiliz. Bilakis memleketimizde birçok milyonerlerin hatta milyarderlerin yetişmesine çalışacağız...”* Türkiye’de sınıf esasına değil, çalışma esasına dayalı sosyal bir yapı olduğunu açıklayan Gazi Paşa şunları belirtmiştir: *“... İşte ben milletimizi böyle görüyorum. Dolayısıyla muhtelif meslekler erbabının menfaatleri yekdiğerine karışmış olduğundan, onları sınıflara ayırmak imkânı yoktur ve tamamı halktan ibarettir. Halk Fırkası halkımıza siyasi terbiye vermek için bir mektep olacaktır...”*

Atatürk’ün ilk ve tek cami içi hitabesi olan bu konuşmalarının satır aralarında, halkın ve ordunun dimdik ayakta olduğu mesajı verilmiştir. Çok yerde camilere gitmiştir ancak bu şekilde bir konuşması yoktur. Camide halkın sorularına verdiği bu cevapları da şu şekilde sonlandırmıştır: *“... Arkadaşlar, buraya gelene kadar birçok yerlere uğradım... İnceleme ve teftişlerimin neticesi bizi mağrur edecek bir hâdedir. Çünkü vaziyetimiz pek kuvvetlidir, memleketimiz hakkında ve ordusunda gördüğüm kudret ve kabiliyet, bilhassa azim ve kahramanlık, hakkımızı mutlaka elde etmeye kâfi ve kefildir.”*

Lozan Barış Konferansı görüşmelerinin kesilmesi sebebiyle Mustafa Kemal Paşa’nın konuşması, dünyaya mesaj anlamına da gelmektedir. Bu yer, 15 Mayıs 1919’da İzmir’in Yunan işgaline uğramasından bir gün sonra hemen harekete geçip örgütlenen ve kongreler düzenleyerek Batı Anadolu’da Kuva-yı Milliye cephelerini kuran ve yöneten Balıkesir’dir. Gazi Paşa, sadece dış dünyaya değil, iç politik, sosyal ve ekonomik hedeflere ilişkin mesajları da buradan vermiştir.

Bugün Balıkesir Zağnos Paşa Camii’nin dış duvarında çerçevesi bir şekilde asılı duran Atatürk’ün minberden verdiği nutkun tam metni ise şöyledir:

“Ey millet! Allah birdir, şanı büyüktür. Allah’ın selameti, sevgi ve iyiliği üzerinize olsun. Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri, Cenab-ı Hak tarafından insanlara dini hakikatleri tebliğe memur edilmiş ve resul olmuştur. Temel nizamı, hepimizin bildiği Kur’an-ı Azimüşşan’daki açık ve kesin hükümlerdir. İnsanlara manevi mutluluk vermiş olan dinimiz, son dindir, mükemmel dindir. Çünkü dinimiz; akla, mantığa ve gerçeklere tamamen uymakta ve uygun gelmektedir. Eğer akla, mantığa ve gerçeklere uymamış olsa idi bununla diğer ilahi tabiat kanunları arasında birbirine zıtlık olması gerekirdi. Çünkü bütün tabiat kanunlarını yapan Cenab-ı Hak’tır.”

“Arkadaşlar! Cenab-ı Peygamber çalışmalarında iki yere, iki eve sahipti. Biri kendi evi, diğeri Allah’ın eviydi. Millet işlerini Allah’ın evinde yapardı. Hazret-i Peygamber’in mübarek yollarını takip ederek bu dakikada milletimize ve milletimizin şimdiki ve geleceğine ait konuları görüşmek maksadıyla bu kutsal yerde, Allah’ın huzurunda bulunuyoruz. Beni bu şerefe kavuşturan Balıkesir’in dindar ve kahraman insanlarıdır. Bundan dolayı çok memnunum. Bu vesile ile büyük bir sevaba nail olacağımı ümit ediyorum.”

“Efendiler! Camiler birbirimizin yüzüne bakmaksızın yatıp kalkmak için yapılmamıştır. Camiler, söylenenleri dinleme ve ibadet ile beraber din ve dünya için neler yapılması lazım geldiğini düşünmek, yani birbirimizin görüş ve düşüncelerini almak için yapılmıştır. Millet işlerinde her ferdin zihninin başlı başına faaliyette bulunması lazımdır. İşte biz de burada

din ve dünya için, geleceğimiz için her şeyden önce hâkimiyetimiz için neler düşündüğümüzü meydana koyalım. Ben yalnız kendi düşüncemi söylemek istemiyorum. Hepinizin düşüncelerini anlamak istiyorum. Millî emeller, millî irade yalnız bir şahsın düşünmesinden değil, millet fertlerinin tamamının arzularının, emellerinin birleşmesinden ibarettir. Bundan dolayı benden ne öğrenmek, ne sormak istiyorsanız serbestçe sormanızı rica ederim.”

Zeki ÇEVİK

KAYNAKÇA

ATATÜRK, Kemal, **Nutuk (1920-1927) II**, İstanbul 1972.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri II, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları, Ankara 1959.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam: Mustafa Kemal 1922- 1938**, Cilt 3, 16. Baskı, Remzi Kitapevi, İstanbul 1999.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları, Yay. Haz. Arı İnan, Ankara 1982.

Gazi Mustafa Kemal Paşa İzmir Yollarında, Matbuat Müdüriyet-i Umumiyesi Neşriyatı, İstihbarat Matbaası, Ankara 1339 (1923).

Hâkimiyet-i Milliye, 19 Kanun-ı Sani 1339 (1923), No. 718.

Hâkimiyet-i Milliye, 8 Şubat 1339(1923), No 734.

Hâkimiyet-i Milliye,11 Şubat 1339 (1923), No: 736.

KÜÇÜKCAN, Talip, “Atatürk ve Din”, **TDVİA**, 31. Cilt.

ÖNDER, Mehmet, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Ankara 1975.

Vakit, 14 Kanun-ı Sani 1339 (1923), No: 1830.

Vakit, 16 Kanun-ı Sani 1339 (1923), No: 1831.

Vakit, 18 Kanun-ı Sani 1339(1923), No. 1833.

Vakit, 20 Kanun-ı Sani 1339(1923), No. 1835.

Vakit, 21 Kanun-ı Sani 1339 (1923), No: 1836.

Vakit, 22 Kanun-ı Sani 1339 (1923), No. 1837.

Vakit, 22 Kanun-ı Sani 1339 (1923), No. 1843.

Vakit, 24 Kanun-ı Sani 1339 (1923), No.1839.

Zafer-i Millî, 7 Şubat 1339 (1923), 1. Sene, No 64 (Özel Sayı).

23/02/2024 tarihinde

<https://aturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ataturkun-balikesir-zagnos-pasa-camiinde-verdigi-nutku/?pdf=3785> adresinden erişilmiştir

